

Vognene under dække så regnen ikke kan gøre skade før restaureringen går i gang.

Livet på hjul

Livet på hjul har gennem godt hundrede år været et vilkår for cirkusfolk, tivolidfolk og andre grupper af danske rejsende. På Cirkusmuseet formidles denne historie nu i beboelsesvognen og pakvognen, der står bag ridehuset og tilsammen udgør udstillingen *Livet på hjul*.

Vognene kom til Cirkusmuseet allerede i 1986, men tidens tand havde taget hårdt på dem, ligesom tiden også havde udvisket historien om vognenes tidligere beboere og anvendelse. Udstillingen er således blevet til på grundlag af dels et omfattende restaureringsarbejde, dels et større detektivarbejde om vognenes historie.

30 år i sol og regn

Vognene er fremstillet til at stå ude hele året og i al slags vejr, men regn og sol tærer alligevel hårdt både på tag, træværk. Da de to

AF
PER THORLING
HADSUND
OG
DORTE KOOK
LYNGHOLM

Selvom stuen er smal, er der alligevel blevet plads til både plyssofa, lænestole og et lille spisebord.

50 års sollys havde fået beboelsesvognens gardiner til at hænge i laser.

vogne blev overdraget til museet i 1986, havde de kørt på landevejene og stået ude i to årtier. Indvendigt var beboelsesvognen velholdt, men ydersiden trængte til renovering, så før vognene blev udstillet ved cirkusmuseet i 1988 fik de buede tage nyt tagpap og hele den udvendige træbeklædning blev udskiftet med nye specialfremstillede brædder magen til de gamle. Efter 30 år på pladsen bag museet var tagbelægningen dog igen så nedbrudt at fugten begyndte at trænge ind gennem loftbrædderne. Træværket i hjul og hjørnestolper og bræddebeklædning var kraftigt angrebet af råd, og beboelsesvognes møbler og gardiner var bleget og mørnet af fugt sollys. Gardinerne hang i laser. De tidstypiske køkkenlåger med lakeret finer, var ikke længer blanke og mørkebrune, men ru og blege.

Konservatorer, tagdækker og hjulmager

Som første led i en gennemgribende restaurering blev vognene i foråret 2016 overdækket for at holde regnen ude og give træværket lov at tørre helt. Møbler og andet inventar fra beboelsesvognen blev registreret og siden sendt til konservering på Bevaringscenter Nord i Vodskov. Her blev alle overflader rensat for skimmel, ir

Torsdag d. 3. maj 2018 blev de to vogne genindviet efter restaureringen. Vi var heldige med vejret og fremmødet var stort.

Udstillingen i pakvognen

og rust. Alle låger og skuffer blev rensat, slebet og lakeret, så de igen fik deres blanke overflader og dybe lod tilbage. De lasede gardiner blev omhyggeligt kopieret, og resterne af de gamle lagt på magasin. Mens konservatorerne tog sig af inventaret, skiftede museets håndværkere al råddent træværk, og malede vognene op udvendigt og indvendigt. Tagbelægningen blev skiftet af fagfolk og hjulene blev restaureret af hjulmager Ivan Bak. Foråret 2018 stod vognene klar. Beboelsesvogne blev igen møbleret, men nu med inventar der næsten ser ud som nyt. I pakvognen blev der opbygget en udstilling om vognenes historie og deres beboere.

Mod fugt og sollys

Vognene vil fremover være meget bedre beskyttet mod både fugt og sol. Under den ene vogn, er der installeret et lille klimaanlæg, som holder træværk og inventar i begge vogne tørt hele året. Når vognene om efteråret lukkes af for publikum, vil anlægget automatisk tænde og sende tør luft rundt i begge vogne, hver gang luftfugtigheden bliver for høj. Vinduesruderne er forsynet med en film, som bremser solens skadelige UV-stråler, og uden for sæsonen bliver vinduerne helt dækket af skodder.

Pakvognen – tivoli på hjul

I løbet af de godt 30 år, vognene havde stået på Cirkusmuseet, var deres historie gået i glemmebogen. Ad mange kringlede veje lykkedes det dog at opspore en nogle familiemedlemmer til vognenes sidste ejer. Og med hjælp fra dem – der gavmildt delte både historier og fotoalbums – blev den spændende fortælling om vognene foldet ud.

Det viste sig, at vognenes historie, bl.a. var en historie om tivoli. Ikke alene cirkusfolk, men flere andre grupper af rejsende har gennem tiderne levet i rullende hjem. Vognene på Cirkusmuseet har kørt på landevejene i årtier, og deres historie er flettet sammen med fortællingen om en familie, der havde en stor lidenskab for karusseller og tivoli.

Pakvognen på Cirkusmuseet har tilhørt karruselejer Max Fiedel. Max var søn af Martha og Wilhelm Fiedel, der i 1890'erne indvandrede fra Tyskland og bosatte sig i Aarhus. Da Wilhelm i 1912 investerede i en hestekarrusel, blev det et skelsættende år for familien. Der var tale om en gammel, slidt og umoderne karrusel. Men den 12-årige Max havde aldrig set noget lignende, og hele søskendeflokken fulgte angiveligt opbygningen af vidunderet og udstødte et benovet suk for hver karruselhest, der blev monteret.

Denne karrusel blev starten på familien Fiedels liv på hjul. Der blev investeret i beboelsesvogne og flere karusseller, og efter en årrække var det meste af familien beskæftiget ved det omrejsende tivoli. Max og hans brødre fik smag for livet som rejsende og tilbragte deres ungdom som knyster – medhjælpere – når tivoliet rejste rundt mellem markeder og byfester.

I 1929 etablerede Max sig som selvstændig karruselejer sammen med hustruen Mary. I 1940 købte han den karrusel, der senere gjorde ham kendt i hele Danmark, da Aarhus-bandet Gnags gav ham hæderstitlen "Karruselkongen Mr. Swing King". Pakvognen, der nu står på Cirkusmuseet, blev anvendt til transport af denne karrusel.

Beboelsesvognen – et hjem på hjul

Beboelsesvognen på Cirkusmuseet har tilhørt Max Fiedels yngre bror, Alfred Fiedel. Efter at have rejst med familiens tivoli i sine unge år, grundlagde han i 1935 A. Fiedels Tivolipark, som han og hustruen Olga rejste med de følgende 20 år. I 1966 købte de den beboelsesvogn, der nu findes på Cirkusmuseet, for den nette sum af 5.000 kr. I de følgende år var vognen deres hjem, når de

Ved genindvielsen af vognene deltog adskillige medlemmer af Fiedelfamilien.

Her ses museumsinspektør Dorte Kook Lyngholm sammen med Reno Fiedel lige efter, at de sammen har klippet den røde snor til udstillingen "Livet på Hjul". Reno Fiedel er barnebarn af Alfred Fiedel som sidst boede i vognen, og det var Reno som fremskaffede alle de nye oplysninger om vognene til museet.

om sommeren arbejdede i Odense Zoo, og når de uden for sæsonen havde vinterhi i Aarhus.

Alfred blev enkemand i slutningen af 1960'erne, og i 1974 var han på sin sidste rejse med beboelsesvognen fra Odense til Aarhus. Herefter blev vognen permanent opstillet i haven hos hans søn og svigerdatter i Aarhus. Da Max fra 1967 fik opstillet sin hestekarrusel permanent i Tivoli Friheden i Aarhus, overtog Alfred hans pakvogn. Herefter stod den sammen med beboelsesvognen indtil Alfreds død i 1986, hvor hans efterkommere skænkede begge vogne til Cirkusmuseet.

Alfred fortsatte til det sidste sin tilværelse på hjul – også selv om hjulene standsede. Han havde levet hele sit liv i et rullende hjem, så for ham var det en selvfølge, at også hans sidste år blev tilbragt i beboelsesvognen.